

Jacques Le Goff,
Čovek srednjeg veka.
Beograd: Clio, 2007, 400 str.

Knjiga *Čovek srednjeg veka* djelo je grupe autora u redakciji Žaka Le Gofa. On sam u uvodu kaže da "nam ova knjiga predstavlja čovjeka Srednjeg vijeka u deset portreta koje je napisalo deset najboljih mediavelista današnjice." Dakle, predmet ove knjige je čovjek predstavljen u galeriji likova unutar same strukture društva kršćanskog Zapada u vremenskom intervalu od pet stoljeća, od godine 1000. do 1500. Ovu polumilenijsku epohu razdvaja trinaesto stoljeće kao međa razvijenog i kasnog srednjeg vijeka. U društvenom šarenilu srednjeg vijeka postoji univerzalni tip čovjeka primjenjiv na dijametralno suprotne vrste ljudi. Ovaj tip čovjeka definiše religija kao komponenta ljudskog života koja je prodrla u najdublje pore srednjovjekovnog društva. Prema srednjovjekovnom kršćanskom shvatanju, čovjek je božije stvaranje. Predstavljen je kao slab, poročan i ponižen pred Bogom, da bi tek od XIII stoljeća čovjek bio optimistički prikazan kao odraz božanskog lika.

Biskup Adalberon Laonski je oko 1030. razlikovao tri osnovne komponente kršćanskog društva: *oratores, bellatores, laboratores*, tj. one koji mole (kler), ratnike (vitezovi) i radnike (seljaci). Ova osnovna shema podjele društva nastala još u srednjem vijeku povod je da prva tri portreta o kojima govori ova knjiga budu monah, vitez i seljak. Tako nam Đovani Mikoli prikazuje kako monasi na srednjovjekovnom Zapadu imaju pretenzije na društvenu hegemoniju. Samostan u kojem monah boravi je oaza gdje se posvećuje molitvi

u samoći. Nada se ličnom spasenju, ali se moli i za druge ljude. Za plemićku djecu je monaštvo jedina alternativa oružju i vojničkom životu. Autor prikazuje monaški život u različitim etapama srednjeg vijeka. Počinje od benediktinaca kojima je samostan utočište od okrutnih običaja vojničkog društva i centar pismenosti. Zlatno doba monaštva počinje od X stoljeća sa klinijevcima. U XI stoljeću, kada traje borba za reformu crkve, većina papa su klinijevci. Autor opisuje djelovanje cistercita, ali vrlo malo pažnje posvećuje kasnijim prosjačkim redovima.

Franko Kardini piše o vitez, profesionalnom ratniku. Crkva nastoji spriječiti nasilje uvođenjem Božijeg primirja u određenim danima. U društvu u kojem vladaju ratnici je potpuna zabrana ratovanja bila nemoguća, ali je na taj način rat ipak ograničen. Vitez je i *miles Christi* (Kristov vojnici). Ovaj naziv je dugo bio sinonim za mučenike, monahe, one koji vode duhovnu borbu, da bi konačno u XI stoljeću evoluirao u pojam militantnog kršćanstva. Vitez se oprobao kao Kristov vojnici i avanturista u križarskim ratovima i španskoj rekonkvisti. On je također junak opjevan u narodnoj književnosti. Pored lova, omiljena vrsta zabave i treninga, svojevrstne ratničke pripreme ove društvene kategorije su turniri. Crkva ih je nastojala zabraniti zbog surovosti, ali bezuspješno. Uz turnire se usko veže i razvoj heraldičke simbolike.

O seljaku i radu na poljima piše Đovani Kerubini. On svoj prikaz započinje etnografskim oscilacijama, plimama i osekama stanovništva, na što veliki utjecaj imaju kuge, ratovi, glad. Glavna briga seljaka je da vlastitoj porodici i zemljoposjedniku osigura proizvode neophodne za život, prvenstveno žitarice, osnovni sastojak ishrane, posebno za niže slojeve. Mukotrpan je

rad seljaka, od oranja i sijanja pa sve do žetve. Koriste se i različite vrste plugova. Opisuje se i život stočara, njihove migracije, potraga za ljetnom i zimskom ispašom. Seljanke su prele i tkale za potrebe porodice. Seljaci su težili ostvariti veću ličnu slobodu u smislu ukidanja obaveznog rada na gospodarevoj zemlji, smanjenju obaveza i nameta, slobodi izbora supružnika i sl. Krajem srednjeg vijeka su uspijevali ostvariti veću ličnu slobodu, pa i pravo raspolaganja zemljom.

Žak Rosio koji piše o građanima postavlja pitanje: Šta stanovnici jednog grada imaju zajedničko? Oni ne mogu a da ne znaju jedni za druge, žive u malom, gusto naseljenom svijetu, koji im nameće oblike života nepoznate na selu. Građanin je nedavni doseljenik sa sela. On tek treba položiti ispit iz akulturacije. Stalne su migracije na relaciji selo-grad. Grad je poguban za porodične veze jer je autoritet glave porodice doveden u pitanje. Mjesta druženja stanovnika grada su krčma, groblje ili trg, a za žene bunar, pekara.

Pojam intelektualca je nepoznat u srednjem vijeku. O njemu govori Marijatereza Fumagali Beonio Brokijeri. Ovom izrazu su ekvivalentni učitelj i profesor. Učenjak, čovjek od knjige je gotovo uvijek bio i klerik. Intelektualac je školovan čovjek i živi u gradu. Od XII stoljeća se angažuje na univerzitetima. Prosjачki monaški redovi su se uključili u rad univerziteta, iako su ovoj instituciji samo djelimično odani. Oni su protiv bilo kakvog štrajka, ne žele novac kao naknadu za poučavanje i poštuju odluke svog reda više nego odluke univerziteta. To je očigledan jaz u nastavnom kadru. Ove pojave osuđuju tzv. svjetovni učitelji, oni koji ne pripadaju nijednom monaškom redu. Univerziteti su ekonomski zavisili od gradskih vlasti koje tako nastoje utjecati

na profesore koje plaćaju. Intelektualac je kao ličnost sve više zaokupljen politikom. Autorica u tom smislu navodi primjere Viklifa, Husa i Žersona, kao reformatore koji nastoje urediti društvenu zajednicu. Od XV stoljeća intelektualci borave na velikaškim dvorovima.

Enriko Kastelnuovo se pita ko su anonimni umjetnici koji su iza sebe ostavili brojna djela. Srednjovjekovni umjetnik nije žudio za svjetovnim priznanjem, nego je težio Božijoj nadoknadi. Veličanje vlastitog imena mu je strano. Sam pojam umjetnik je također nepoznat sve do XIV stoljeća. Brojne zanatlije se mogu smatrati pravim umjetnicima: kujundžije, vajari, arhitektae, kipari, slikari. Ugled umjetnika počinje rasti povratkom antičkih uzora, naročito u Italiji.

Trgovac kojeg opisuje Aron Gurevič ima sekundarnu ulogu u agrarnom društvu ranog srednjeg vijeka. Tadašnji trgovac se u bitnome razlikuje od onog iz kasnog srednjeg vijeka. Trgovci se inače izlažu velikom riziku u stranim zemljama, među paganima, na moru. Da bi bio uspješan, on mora stalno učiti i poznavati strane jezike. Djeca bogataša uče čitati, pisati, računati. U kućama bogatih trgovaca se pojavljuje i knjiga. Ona više nije monopol crkvenih lica. Crkvena lica trgovinu smatraju nečasnim i nečistim poslom. Toma Akvinski smatra da "u trgovini ima nečeg sramnog." Tanka je granica između trgovca i zelenaša. Crkva je branila kršćanima bavljenje zelenaštvom. Iako trgovci i poduzetnici čine mali dio gradskog stanovništva, oni ipak imaju punu vlast. Ne vežu se za porijeklo nego za sposobnost i vještine. Autor navodi brojne primjere trgovaca i njihovih savjeta za uspješno vođenje poslova. Život se shvata kao drama, neprekidna i nemilosrdna borba. Krajem srednjeg vijeka energični trgo-

vac je heroj poput viteza ili ratnika.

Među ljudima srednjeg vijeka ne postoji kategorija žene. Ona se definiše kao supruga, udovica ili djeвица. Kristijana Klapiš-Ziber je prikazala njenu ulogu u okviru porodice. Dinastičke borbe, stare mržnje se okončavaju spektakularnom razmjenom žena. Ona je žrtva dinastičke politike, od nje se očekuje da je poslušna mužu i da rađa djecu. Gotovo pola života udatih žena četrdesetih godina je ispunjeno trudnoćama, ali je zbog velike smrtnosti broj preživjele djece mali. Prema crkvenom učenju, jedino želja za zakonitim potomstvom opravdava brak. U središtu srednjovjekovne kuće je ložište, mjesto gdje žena boravi, radi, začinje, rađa i gdje umire.

Lik sveca predstavlja najveće ljudsko dostignuće u srednjem vijeku i o njemu piše Andre Voše. Svi sveci se nastoje identificirati sa Kristovim likom. Čuda koja im se pripisuju liče na evanđeljska čuda. Kult svetaca nije izum srednjeg vijeka. U ovom periodu se kultovi istih dodatno razvijaju. Kršćanski sveci su mahom bili osnivači crkava i samostana. Kler i monasi su im iskazivali zahvalnost pisanjem njihovih biografija-vita. Uvode se i kultovi u njihovu čast. Sveci su i zaštitnici pojedinih zanata, gradova ili pojedinih društvenih skupina.

Potpuna suprotnost svecu je marginalac, čovjek na rubu društva. Šta ustvari predstavlja marginalac, posljednji u nizu od deset prikazanih tipova čovjeka srednjeg vijeka? Autor Bronislav Geremek

objašnjava pojavu marginalca na sljedeći način - "kada pojedinci ili grupe odbiju da se podrede normama suživota, zakonima i načelima kojima je podređen zajednički život." Sudbina marginalca je pogađala trgovce zbog dalekih putovanja u strane zemlje. Izgnanik je bio isključen iz svoje životne sredine, lišen svih prava. Skitnice i lualice su izazivale nepovjerenje i neprijateljstvo. U marginalce spadaju i zlikovci, svađalice, heretici, izopćeni, skitnice, prostitutke. Biti marginalac je otežavajuća okolnost na sudu. Prema skitnicama i kriminalcima sudije nisu imale milosti. Gubavci su zbog bolesti gurnuti na marginu i postaju zato prosjaci. Njihovo prisustvo je smatrano korisnim i poželjnim jer daju priliku običnim ljudima da iskažu kršćansko milosrđe. Jevreji, prostitutke i bivši heretici su kao marginalci morali nositi posebnu odjeću.

Svi profili čovjeka opisani u knjizi u vremenskom intervalu od pet stoljeća imaju zajednički mentalitet. Upravo u ovom vremenu društvo postaje složenije. U navedenim primjerima možemo vidjeti fenomen "dugog trajanja" i postepenu promjenu srednjovjekovnog čovjeka. Knjiga *Čovek srednjeg veka* je napisana u izrazito sociološkom smislu u skladu sa francuskom strukturalnom historiografskom školom, gdje se nastoji ući u sve društvene pore i na taj način spoznati u potpunosti pojam o kojem se govori ■

Adis Zilić